

УДК: [94+930+39](477):051(281.9)«1863/1872

Бесарабов Данило,

студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

besaraboff.dan@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0063-3516

«ПОЛТАВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ЕТНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Розглянуто часопис «Полтавские епархиальные ведомости» за перші десять років видання (1863–1872). На сторінках журналу Полтавського епархіального управління вміщено чимало матеріалів із народознавства, наданих духовенством. За радянської доби внаслідок заборони досліджень релігійної тематики вивчення церковної старовини, зокрема й часописів, призупинилося. Вітчизняні епархіальні речники синодального часу досі лишаються маловивченими. Між тим церковна періодика XIX століття має істотне значення у висвітленні побуту, звичаїв, моралі широких верств населення, позаяк священники були його невід'ємною частиною. Опубліковані спостереження останніх за народним життям стали важливим джерелом етнологічних знань щодо мешканців Полтавської губернії. На сторінках журналу духовенством і світськими дослідниками опубліковані матеріали етноповедінкового, демографічного та лінгвістичного спрямування, які мають особливу вагу в контексті періоду між двома мовними заборонами царату. Акцентована увага на невикористаних джерельно-інформаційних ресурсах аналізованого видання в етнологічних дослідженнях.

Ключові слова: «Полтавские епархиальные ведомости», етнологічні матеріали, духовенство, Полтавська єпархія, народні традиції.

Ідея створення епархіальної періодики вперше сформульована на українських теренах у 1853 р. архієпископом Херсонським Іннокентієм (Борисовим). Діставши схвалення Священного синоду у 1860, вона активно втілюється в Російській імперії. Серед перших часописів були «Полтавские епархиальные ведомости» (далі – ПЕВ), випуск котрих розпочався 1863 р., очевидно із санкції єпископа Полтавського та Переяславського Іоанна (Петіна), і тривав до 1919 р. включно [20; 40].

У програмній статті «О задачах и значении епархиальных ведомостей» редактор Н. Думитрашко відмічав: «Мало того, что сельский священник почти не знает о судьбе и трудах отдаленных собратий своей епархии; даже о деятельности своего же духовного начальства он узнает только из тех немногих сведений, которые, по особым случаям, сообщаются ему в предписаниях местного благочинного. А между тем как много вреда от такого разъединения подчиненных от своих начальств» [13, с. 3]. Журнал давав епархіальному управлінню можливість підтримувати комунікацію з широкими колами духовного стану та парафіянами, а священникам – отримувати відомості про зміни на посадах епархіального управління, розпорядження Св. синоду, архієрейські візити, діяльність колег, тощо.

Українські науковці радянської доби утримувалися від вивчення епархіальних видань, оскільки дослідження церковної тематики таврувалися як буржуазно-націоналістичні. Самі ж священники стереотипно вважалися верствою неосвіченою. ПЕВ, де отці ведуть полеміку серед іншого й щодо фізики Ленца, спростовують цей міф [25]. Тому, на нашу думку, порушена проблема зберігає свою актуальність.

Палітра матеріалів журналу яскрава і широка: духовно-пастирські твори, замітки, присвячені церковній освіті, історичні дослідження і «назидательное нравственно-религиозное чтение». Тут друкувалися і представники духовенства, і відомі вчені, публіцисти, такі як М. Максимович, В. Пархоменко та ін. [20]. Низка матеріалів мала народознавче спрямування. Це були розповіді про реальний стан місцевої пастви. Духовна еліта краю була покликана спростовувати поширені серед селян і містян забобони, марновірства, хибні поняття, котрі підривали основи Христової віри [13, с. 9-10].

Мета нашого дослідження – виявити етнологічні матеріали на сторінках ПЕВ, дослідити їх спрямованість і зміст.

«Полтавские епархиальные ведомости» виходили двічі на місяць і містили дві частини – офіційну та неофіційну, загальним обсягом у середньому 50 сторінок на випуск. Нами було опрацьовано 240 випусків перших десяти років. Такий інформаційний масив може бути репрезентативним щодо тематики й змісту видання. В офіційній частині матеріали етнологічної тематики відсутні. Вони містилися у неофіційній частині та представлені різними жанрами. Зафіксовано як публікації, присвячені безпосередньо народознавчим, етнографічним проблемам, так і ті, в яких етнологічні факти впливають лише побіжно.

Власне етнологічну інформацію на сторінках часопису можна умовно поділити на три тематичні напрямки: етноповедінковий (обряди, традиції, вірування, забобони, марновірства тощо); етнолінгвістичний (матеріали, котрі містять цитати живою народною мовою або стосуються її вжитку) та етнодемографічний (що висвітлює переважно міжетнічні відносини у краї).

Зазначимо, що хоч запропонована нами класифікація не є універсальною, вона відповідає меті дослідження й дозволяє систематизувати увесь масив віднайдених матеріалів для подальшого опрацювання. Чи не найбільше цих публікацій присвячені побутовій культурі сільського та міського простолуду, зокрема обрядовості й традиціям.

Один із найбільш знакових матеріалів з дослідження церковної обрядовості зустрічаємо у 19 випуску 1867 р. Стаття, підготовлена редакцією ПЕВ, розповідає про обряд уведення нареченої до храму по одруженню, розповсюджений на теренах «Юго-Западного края», тобто сучасної України й Полтавщини зокрема. Зазначається, що подібного обряду дарма шукати в грецьких требниках, немає його й на теренах Росії, проте у требнику Петра Могили цей чин фігурує [45]. Він є одним із тих маркерів релігійної ідентичності, канонічною особливістю української православної обрядовості, що не потрапили під заборону чину Синодом або місцевими епархіальними властями. Водночас зі статті дізнаємося, що молитви обряду не були однаковими, тому могли різнитися в залежності від регіону. Поданий, напевно, один із полтавських зразків. Народ називає обряд «вводидами до церкви молодої», що почасти перегукується із символікою християнського свята Введення у храм Пресвятої Богородиці. Цікаво, що чин стосується саме «новобрачної невесты», тобто навіть після одруження статус нареченої за молодою залишався і була природною потреба його зміни, що і знайшло втілення в рамках церковного обрядодійства, детальний опис якого подається у статті.

Привертають увагу деякі особливості: наречена заходить до храму з непокритою головою, немов монахиня при постриженні; покриває її голову священник. Тож традиційний весільний обряд дещо відрізнявся від описаного раніше науковцями і містив багату церковно-канонічну складову, що органічно впліталася в українське весілля. Хоча таїнство здійснюється тільки над нареченою, присутній при ньому й молодий, котрий неначе приводить молоду до Бога, як мати дитину. Цю думку підтверджує символізм однієї із заключних молитов чину «Нині відпускаєш...», пісня Симеона Богоприємця, котрий виголошує її під час Стрітіння [4]. З характеру опису можемо зробити висновок, що чин був невід'ємною складовою післявесільного циклу обрядів, які теж побіжно засвідчені у статті. Навіть псалми (6-й, 66-й), котрі читалися при здійсненні чину, мали характер благословення молодого подружжя на щасливе безбідне життя [34; 27].

Тематика весілля на сторінках ПЕВ засвідчує розмаїття народного обрядодійства тих часів. Священик Н. Терлецький із містечка Смілого оповідає про звичай, котрий існував у Роменському повіті, що включав обов'язок молодої на другий день по весіллі діставати відром воду з колодязя та виливати її поблизу, а гості в тій калюжі танцювали. Цим перевірялася вправність молодої у домашній роботі. Причому «количество вытаскиваемой ею воды зависит от произвола сопровождающих ее», які «часто доводят ее до крайней усталости» [43, с. 110].

Під впливом народних уявлень зазнавала змін навіть церковна обрядовість, набуваючи подекуди самобутніх форм. Одна з них – відкриття царських врат для полегшення пологів, зафіксована сільським священником. У замітці він подає зміст розмови з колегою. Здійснення обряду ієрей пояснює тим, що «старожилы говорят, что у них так было и при предшественнике моем и прежде него, сколько запомнят, а потому и я так делаю». Не менш цікавою є примітка редакції з цього приводу. В ній говориться, що «странный обычай... распространен не только в селах; он очень известен и в городах. И у нас в Полтаве, хотя изредка, но случается, что к священникам обращаются с просьбами о раскрытии царских врат» [42, с. 192]. Отже, маємо яскраве свідчення сформованої синкретичної традиції, яка підтримується не лише в народних колах, але й у священничих. Стаття аналогічної тематики була надрукована також у 19 випуску 1872 р. і стосувалася Ярославської єпархії [26].

Народ нерідко сприймав біблійні історії через призму язичницьких уявлень. Автор Д. Ор. (Дмитро Ортинський – Д. Б.) описує повір'я, пов'язане з ім'ям пророка Іллі. Народ поєднав образи святого Іллі та язичницького бога-громовержця Перуна. У публікації окрім аналізу повір'я, пов'язаного з іменем пророка, наведена розповідь із журналу «Православний собеседник» за 1859 р., де описується язичницький обряд пошанування дівчини (жонки) з розпущеним волоссям, якій підносили дари, до того ж при церкві у Стародубському полку [30, с. 108-109].

У цьому матеріалі цікавим є судження автора щодо жінки як берегині народних звичаїв: «Работы женския – работы домашния, мало доступныя надзору пастырскому и почти недоступныя в Руси древней, когда женский пол у нас жил в заточении, редко показываясь на свет Божий ... Женщина – великий консерватизм! Присмотритесь – заметите, что все поверья, приметы, гадания и прочий суеверный хлам хранится в женском нашем мире, в котором, как некоем архиве, изучающие старинныя русския былины могут отыскать для кой-каких справок не мало древних документов» [30, с. 109].

Священник Н. Терлецький описує народний звичай віддання дитини до школи у день святого Наума: зустріч учителя-дяка в домі, доземні поклони, символічне биття різками, плач матері та обдарування дидакала. Із контексту не зрозуміло, в якому регіоні імперії зафіксоване етнографічне спостереження, проте фраза автора «в наших деревнях и во многих городах учение детей и теперь начинается «с Наума» наводить на думку, що автор вважає традицію місцевою [44, с. 418].

Чи не в кожному сфері церковного життя проникала народна культура. Диякон Даниїл Гришков критикує тогочасні церковні співи, що «бывают похожи на простонародный, уличный напев» та наводить відомості про особливий спосіб виконання церковних піснеспівів і називає неграмотність головною причиною занепаду церковного хорового виконавства [8].

Привертає увагу публікація про популярні апокрифічні писання. Автор Д. Ор. (Дмитро Ортинський) викладає три апокрифи. Перші два – у формі листів-повчань із застереженнями про кару Божу. Третій – у формі послання Св. Климента з настановами шанувати 12 п'ятниць. Місце фіксації не вказується, однак з мови джерел можна припустити, що вони були орієнтовані на російського читача. Професійне священницьке спростування підкріплене ґрунтовним історичним аналізом. Зміст апокрифів, що мають ультимативний характер, дозволяє історично-етнологу глибше пізнати світогляд віруючих тієї епохи [31].

Ближче до 1870-х років етнологічні матеріали виходять під рубрикою «Разныя известия и заметки», в тім числі – передруки з часописів Варшавської, Литовської, Мінської, Ярославської єпархій. [36; 33; 37; 16]. Окрім «Заметок» у чотирьох випусках ПЕВ 1871 року містяться розлогі «Воскресныя беседы» з видання Пермської єпархії, котрі стосуються майже виключно народних вірувань та обрядовості [6].

У публікаціях з Полтавської та інших єпархій побіжно описуються поширені в народі такі вірування, обрядодійства та традиції, як віднесення пиріжків на перехрестя за хвору людину, одруження без згоди батьків та подальше «постблагословення» з викупом, носіння на похорони курки чи півня, яких віддавали першому зустрічному, щоб скльовували «на тому світі» черв'яків та не давали тілу розкладатися. Фіксується обряд перших поминок покійника, очевидно, поширений у полтавському краї [16; 32; 35].

З матеріалу 23-го випуску 1872 р. дізнаємося про народні способи позбутися бездошів'я та «странное обыкновение: не ставит крест на могиле вообще умершаго лица женскаго пола» [22]. Наводиться низка обрядових «казусів», зумовлених народними уявленнями, зокрема, прохання жінки відслужити панахиду за живого, аби «муж ея перестал пьянствовать», що, очевидно, має символізувати «умертвлення» гріхів [35]. Описується самостійне освячення селянами пасок. Прикметним є, що вони вважали за гріх не самочинне водосвяття, а споживання неосвяченої їжі, що теж є виявом християнсько-язичницького синкретизму [18].

Заслуговує на увагу матеріал, в якому викладається неординарний з канонічної точки зору випадок із практики сільського священника. Йому довелося причастити начебто помираючу жінку, яка умисне прикинулася хворою та долучилася до Святих Таїн під ім'ям недавно померлої парафіянки. Попри те, що публікація не містить навіть натяку на етнологічне дослідження, сам факт причастя за померлу особу свідчить про поєднання у народі християнських та дохристиянських уявлень [41].

Дячок Митрофан Зінківський із містечка Глобино подає до редакції у 1869 році статтю, в якій описує народні марновірства та забобони. Серед них зустрічаємо такі: коли під час таїнства вінчання, при обході навколо аналою гасне свічка, це неодмінно віщує близьку смерть молодих; простолод завжди закриває вікна під час дзвону по небіжчику; падіння ікони зі стіни знаменує смерть. Наводиться також невеликий діалог із парафіянином, котрий в ході розмови називає ікони по-народному – «богами» [19].

Оскільки священники вважали обскурантизм злом та невіглаством, то на сторінках ПЕВ публікували науково-популярні статті. Зокрема, Ф. Веселовський із села Бірки, пояснює природні явища, спростовує марновірства селян, що винними у настанні посухи вважали відьом, які вкрали зірку, з котрої падає дощ, і сховали у глечик. Інші пояснювали бездощів'я тим, що відьми «повыстрыгали чубики у пѣтуховъ»²⁵. Лише для декого з односельців «се бабски вигадки», але, як підкреслює автор, «такія личности довольно рѣдки». Цей же священник зазначає, що простолюд пояснює зміну місячних фаз зіткненням старого місяця із сонцем, що робить місяць «молодшим» [3; 2].

Священник В. Трипольський у своїй статті задокументував самотнє народне вірування, пов'язане із закрутками хлібних колосків на полях. Населення вірило, що скручені колоски, або закрутки, спричиняють усілякі нещастя, падіж худоби та смерть членів сімейства. Автор фіксує такі поширені й нині повір'я: перехід дороги особою з порожніми відрами – до невдачі; починати будь-які дії в суботу та понеділок – згубно; будинок, закладений у день пам'яті мученика, прирікає його мешканців на нещастя [46]. В одному з матеріалів вихованець Полтавської семінарії Олександр Волков пояснює, чому простолюд уникає перетинання дороги священником і вважає це провісником лиха [5].

З приводу народних повір'їв щодо представників тваринного світу, цікава стаття священника, який описує марновірне ставлення старого дворянина до народного обрядодійства з ведмедем. Він описує й інші «шкідливі», пов'язані зі смертю, вірування у народі, що «взросли и укрепились с временем и теперь, к несчастью, составляют его неотъемлемое достояние» [28]. Серед птиць, які віщують біду або й смерть, був пугач. Власну історію боротьби з марновірством під час подорожі розповідає священник Олексій Гуляницький [9].

Прот. Н. Думитрашко описує звичай приносити хліб, сіль та горілку священнику при здійсненні будь-яких треб, що може бути пережитком патріархальних уявлень про престижне обдарування [12].

Про народне святкування Івана Купала, пов'язане із язичництвом, йдеться в одному з випусків ПЕВ. Автор Д. Ор. (Дмитро Ортинський), цитуючи переважно дослідника Снегирьова, розповідає про особливості купальських гулянь в Росії та Україні, проводить аналогії з традиціями поляків, сербів, литовців [29].

Ряд матеріалів висвітлюють деякі демографічні реалії. Про своєрідну міграцію та особливості характеру греків-прохачів, що навідувались до Полтавської губернії, йдеться у замітках Н. Даниленка [11]. Корисним для етнологів-демографів є матеріал про релігійне становище польського населення Західної України. Примітно, що у статті українці саме так і називаються, але аж ніяк не малоросами. Дослідження, опубліковане в двох випусках, детально описує процес релігійного аспекту асиміляції поляків Правобережжя, зокрема шляхом укладання міжрелігійних шлюбів, участю католиків у православних таїнствах через обмежену можливість відвідувати костюль, тощо [24].

Неоднозначним є ставлення авторів до єврейської спільноти краю. Серед матеріалів трапляються як неприязні відгуки, так і схвальні. В. Кузнецкий, охрещений єврей, що прийняв священницький сан, описує поїзду на батьківщину – Волинь. У публікації, яку можна віднести до розряду подорожніх заміток, він зазначає особливості побуту, зовнішній вигляд євреїв регіону [23]. У статті за червень 1867р. «очевидець Ш.А.» ставить місцеве іудейське населення у приклад шанування віри й дотримання заповідей. Так само вчиняє учитель Дмитро Корсунський, наводячи викривальний монолог єврея щодо християн-козаків, котрі у свято Стрітіння прийшли рано до шинку напитися [47; 21].

Єврейство було своєрідним цапом-відбувайлом для християнських етнічних груп, на нього нерідко покладалася відповідальність за життєві біди й негаразди, що ілюструє, приміром, замітка у 3-му номері 1870 року [17].

Цікаві матеріали, що стосуються народознавства, в яких зафіксована народна мова краю. За десять років, що минули від Валуєвського циркуляру, вона фіксується в 21-й публікації «Полтавских епархиальных ведомостей», причому в найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Інтерференційні процеси також можемо простежити на сторінках ПЕВ. Від священника Н. Дамаскина із Золотоніського Красногорівського монастиря дізнаємося, як хлопчик у сільській школі пояснює невідповідність свого вбрання. Через те, що мав пасти гусей, «мать непускалы в школу», як би він не «говорив им», і «спрятала мою свитку и черевыки». «Иды, говорит, тепер в школу, посмотрю как пойдешь», – жаліється учень. Неприродність суржику свідчить про

²⁵Передана оригінальна орфографія

розмежування між спілкуванням російською та українською мовами. Точність викладу залежала і від священника, котрий занотував сказане [10].

У Єпархіальних відомостях також вміщувалися статті аналітичного характеру про переклад українською мовою Священного Писання. Примітно, що українська мова нерідко називалася саме «языком» а не «наречием», і редакція ставилася до таких матеріалів, та і до проявів українофільства в цілому, лояльно. «Если эти господа, – говорит автор С.Т. про інтелігентів-українофілів, – действуют собственно из любви к своему родному наречию, из желания, чтобы оно изучаемо было, какъ языкознание, в таком случае нельзя их осуждать» [14; 39].

Більше того, священники навіть дають поради щодо удосконалення українського правопису. Авторитетний священник К. Думитрашков (Думитрашко), стоїть на позиціях уведення до алфавіту старослов'янських літер, однак зазначає, що не все має звучати, як російською: «Буква ѣ также должна быть введена в малороссийское письмо; только в русской речи она произносится как е, а в малороссийской должна быть произносима, как і... Кому случалось слышать церковное чтение старинных причетников и даже священников, тот легко мог приметить, что они букву ѣ везде произносят как і» [14, с. 338]. Однак духовенство, слідує імперській політиці, до національного руху ставилося з пересторогою і принагідно переконувало учнів церковно-парафіяльних шкіл, що знання російської мови відкриє їм нові перспективи та можливості.

Священство часто привертало увагу до народних обрядів і фольклору. Як зазначає видання, українські пісні вкупі з обрядовістю – «настоящая опера-водевиль» [38]. Та все ж дехто з духовенства був налаштований неприязно до вуличних пісень, вважаючи, що «нравственное чувство общества не дозволит им явиться в печати» [43].

Окрема стаття фольклористичного спрямування уже згаданого нами К. Думитрашкова (Думитрашка), вченого, літератора, автора слів народного романсу «Чорнії брови, карії очі», була присвячена різдвяній тематиці, а саме колядкам та святковим віршам. Він подає гендерну та вікову характеристику їх виконавців, описує структуру вертепу, називає його дійових осіб. Цікаво, що колядники, ідучи, співали також тропар чи кондак свята. «Где удержался обычай колядования, там поют или, как и при звезде, тропарь и кондак праздника, или-же какую-нибудь канту, в которой воспеваются иногда очень своеобразно обстоятельства сопровождавшие Рождество Христово», – пише автор. Він зазначає народні модифікації першопочаткового тексту колядок та навіть подає один із святкових віршів і привітання посівальників [15].

Приділяючи увагу духовно-моральному вихованню населення, священники повсюдно стикалися із народною мовою. О. Іоанн Галабутський записав діалог зі своїми парафіянами з приводу поширення по селу венеричних захворювань, у якому передав оригінальне звучання народної говірки, з типовим для слова «болезнь» суфіксами «і» та «зьть» [7].

У звіті про діяльність церковно-парафіяльної школи Трофим Біленький подає зразки живої народної мови школярів-хлопчиків. Привертають увагу слова, якими діти називали частини тіла комах. Подібні цитати мають неабияку цінність, слугують вагомим доповненням до української історичної діалектології. Та не менш важливим є те, що українська мова усе ж була не настільки неприйнятною для вчителів недільної школи, бо, за словами автора, «детям уже на третий урок объяснено было воскресное чтение Евангелия, которое они пересказали, по-малороссийски» [1]. Головним для священства було не забороняти народну мову, а навчити слову Божому.

Отже, «Полтавские епархиальные ведомости» містять матеріали, що дають змогу судити про деякі особливості життя мешканців губернії у перші пореформенні роки. Важливими тематичними напрямками видання були: висвітлення народних традицій, обрядів, побуту, марновіств; публікація матеріалів про міжетнічні відносини та статей з уживанням розмовної української мови. В умовах панування цензури й чинних заборон «Полтавские епархиальные ведомости» стали полем відображення народного життя, особливостей етнографічного середовища з його культурною, духовною, звичаєвою палітрою. Отже, видання може слугувати джерелом етнологічних знань для сучасних дослідників.

Джерела та література

1. Беленький Т. Отчет о занятиях по воскресной школе Полтавской духовной семинарии. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1869, № 21, с. 586; 591; 597.
2. Веселовский Ф. О фазах луны. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. – 1867. № 14. С. 70.
3. Веселовский Ф. Откуда берутся туман, роса облака и дождь? *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1865, № 17, с. 144–145.
4. Від Луки святе благовістуння (2, 25-35) / *Новий завіт: Видавничий відділ УПЦ КП*. К., 2003, с. 130.

5. Волков А. Беседа с простым народом о предрасудке, по которому переход дороги священником считается признаком несчастья. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1869, № 22, с. 605.
6. Воскресныя беседы [Из Перм. Еп. Ведомостей]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 13; 14; 15; 16; с. 506-521; 550-564; 594-602; 625-634.
7. Галабутский И. Два слова о страшном недуге в простом народе. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1867, № 3, с. 117.
8. Гришков Д. Несколько слов о церковном пении в связи с делом народного образования. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863., № 19, с. 254–255.
9. Гуляницкий А. Один из предрасудков нашего народа. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1868, № 13, с. 321–329.
10. Дамаскин Н. Случай при посещении народной сельской школы. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 13, с. 36–37.
11. Даниленко Н. О греках, просящих милостыню. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 9, с. 358–361.
12. Думитрашко Н. О невоздержании народа и мерах против него духовенства. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 1, с. 21–25.
13. Думитрашко Н. О задачах и значении епархиальных ведомостей. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 1, с. 3–12.
14. Думитрашков К. (Думитрашко) Несколько слов о малороссийских сочинениях духовного содержания. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 21, с. 331–338.
15. Думитрашков К. (Думитрашко) Святочные колядки и вирши. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1864, № 1, с. 13–21.
16. Заметка сельского священника о некоторых особенностях верований его прихожан. Разныя известия и заметки [Сарат. Епар. Вед]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 10, с. 387–389.
17. Заметки. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1870, № 3, с. 72–73.
18. Зеньковский М. Божие наказание за кощунство над священными обрядами. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 4, с. 137–138.
19. Зеньковский М. Невежество нашего народа от недостатка народного образования. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1869, № 5, с. 100–111.
20. І. М. Преловська, О. В. Ясь. «Полтавские епархиальные ведомости». *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2011, т. 8 : Па – Прик., с. 362. – 520 с.: іл. – ISBN 978-966-00-1142-7.*
21. Корсунский Д. Еврей-учитель. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1869, № 23, с. 646–648.
22. Косяченко В. Попытка суеверия избавиться от бездождия. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1872, № 23, с. 825–827.
23. Кузнецкий Н. Свидание мое с родными. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1866, № 2, с. 68.
24. Л-цкий Мв. Современное религиозное состояние польского населения Западной Украины. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1866, № 9-10, с. 412–415; 453–457.
25. Мазанов П. Несколько слов по поводу статьи о радуге. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1865, № 2, с. 63–65.
26. Масловский В. Обычай отворять царские врата при трудных родах [Ярославския епархиальныя ведомости]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1872, № 19, с. 713–714.
27. Молитва первобрачной невесте, хотящей ввестися по браце в церковь и принять благословение первому покровенію главы. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1867, № 19, с. 269–276.
28. Народное поверье. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1866, № 15, с. 132–135.
29. Ор. Д. (Дмитрий Ортинский) Иван Купало. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1864, № 12, с. 512–527.
30. Ор. Д. (Дмитрий Ортинский) О народном русском поверье, связанном с именем пророка Іліи. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1864, № 15, с. 98–113.
31. Ор. Д. Три апокрифических народно-русских писанія. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1865, № 1, с. 12–25, № 2. – С. 38–63.

32. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 18, с. 680–681.
33. Преступное поверье. Разныя известия и заметки [Литов. Епар. Вед]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 12, с. 467–468.
34. *Псалтир на всяку потребу / Православне вид.* «Благодатний Вогонь», Глибока, 2011, с. 22–29; 176–177.
35. Разныя известия и заметки. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 2, с. 72.
36. Разныя известия и заметки [Варш. Днев.]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1870, № 10, с. 420.
37. Разныя известия и заметки [Минск. Епар. Вед]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1871, № 8, с. 307–308.
38. Религиозный характер древних христиан русских (XI – XII веков). *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1865, № 23, с. 386.
39. С.Т. (автор) Странное посещение сельского приютского училища. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1864, № 2, с. 69–75.
40. Саранча В. «Полтавские епархиальные ведомости» як джерело з історії церковного життя Полтавщини в період Першої світової війни. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів.* Т. 21. К., 2010, с. 223–239. Бібліогр.: 20 назв. укр.
41. Случай из практики сельского священника. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1870, № 18, с. 763–765.
42. Станный способ облегчения родильниц. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 5, с. 191–193.
43. Терлецкий Н. Слово о свадебных пирах. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 3, с. 110–112.
44. Терлецкий Н. Заметки по поводу народного обычая начинать обучение детей грамоте со дня св. пророка Наума – 1 декабря. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1863, № 23, с. 414–418.
45. Требник Митрополита Петра Могили [Текст] : у 2-х т. – К. : Інформаційно-видавничий центр Української Православної Церкви, 1996, Т.1. – [Б. м.], [б. в.], 1996, с. 20, 451.
46. Трипольский В. Предразсудки и поверья нашего простонародья. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1865, № 24, с. 429–437.
47. Ш.А. (Очевидец) Гулянье на качелях в праздник Пасхи. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная.* 1867, № 11, с. 396–397.

References

1. Belenkiy T. Otchet o zanyatiyakh po voskresnoy shkole Poltavskoy dukhovnoy seminarii. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1869, № 21, s. 586; 591; 597.
2. Veselovskiy F. O fazakh luny. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1867, № 14, s. 70.
3. Veselovskiy F. Otkuda berutsya tuman. rosa oblaka i dozhd? *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1865, № 17, s. 144–145.
4. Vid Luky sviate blahovistuvannia (2, 25-35) / Novyi zavit: Vydavnychiy viddil UPTs KP. – K.: 2003. – S. 130.
5. Volkov A. Beseda s prostym narodom o predrazsudke. po kotoromu perekhod dorogi svyashchennikom schitayetsya priznakom neschastiya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1869, № 22, s. 605.
6. Voskresnyya besedy [Iz Perm. Ep. Vedomostey]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1871, № 13,14; 15; 16; s. 506-521; 550–564; 594–602; 625–634. .
7. Galabutskiy I. Dva slova o strashnom neduge v prostom narode. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1867, № 3, s. 117.
8. Grishkov D. Neskolko slov o tserkovnom penii v svyazi s delom narodnago obrazovaniya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1863, № 19, s. 254–255.
9. Gulyanitskiy A. Odin iz predrazsudkov nashego naroda. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1868, № 13, s. 321–329.
10. Damaskin N. Sluchay pri poseshchenii narodnoy selskoy shkoly. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1863, № 13, s 36–37.
11. Danilenko N. O grekakh. prosyashchikh milostynyu. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti. Chast neofitsialnaya.* 1863, № 9, s. 358–361.

12. Dumitrashko N. O nevozderzhanii naroda i merakh protiv nego dukhovenstva. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 1, s. 21–25.
13. Dumitrashko N. O zadachakh i znachenii eparkhialnykh vedomostey. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 1, s. 3–12.
14. Dumitrashkov K. (Dumitrashko) Neskolko slov o malorossiyskikh sochineniyakh dukhovnago sodержaniya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 21, s. 331–338.
15. Dumitrashkov K. (Dumitrashko) Svyatochnyya kolyadki i virshi. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1864, № 1, s. 13–21.
16. Zametka selskogo svyashchennika o nekotorykh osobennostyakh verovaniy ego prikhozhan. Raznyya izvestiya i zametki [Sarat. Epar. Ved]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 10, s. 387–389.
17. Zametki. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1870, № 3, s. 72–73.
18. Zenkovskiy M. Bozhiye nakazaniye za koshchunstvo nad svyashchennymi obryadami. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 4, s. 137–138.
19. Zenkovskiy M. Nevezhestvo nashego naroda ot nedostatka narodnago obrazovaniya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1869, № 5, s. 100–111.
20. I. M. Prelovska, O. V. Yas. «Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti». *Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. ; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K. : Nauk. dumka, 2011. T. 8 : Pa – Pryk. – s. 362. – 520 s.: il.*
21. 21. Korsunskiy D. Evrey-uchitel. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1869, № 23, s. 646–648.
22. Kosyachenko V. Popytka suyeveriya izbavitsya ot bezdozhdiya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1872, № 23, s. 825–827.
23. Kuznetskiy N. Svidaniye moye s rodnymi. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1866, № 2, s. 68.
24. L-tskiy Mv. Sovremennoye religioznoye sostoyaniye polskago naseleniya Zapadnoy Ukrainy. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1866, № 9, s. 412–415; 453–457.
25. Mazanov P. Neskolko slov po povodu stati o raduge. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1865, № 2, s. 63–65.
26. Maslovskiy V. Obychay otvoryat tsarskiye vrata pri trudnykh rodakh [Yaroslavskiya eparkhialnyya vedomosti]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1872, № 19, s. 713–714.
27. Molitva pervobrachney neveste. khotyashchey vvestisya po bratse v tserkov i prinyat blagoslovenie pervomu pokroveniuyu glavy. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1867, № 19, s. 269–276.
28. Narodnoye poverye. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1866, № 15, s. 132–135.
29. Or. D. (Dmitriy Ortinskiy) Ivan Kupalo. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1864, № 12, s. 512–527.
30. Or. D. (Dmitriy Ortinskiy) O narodnom russkom poverye. svyazanom s imenem proroka Ilii. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1864, № 15, s. 98–113.
31. Or. D. Tri apokrificheskikh narodno-russkikh pisaniya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1865, № 1, s. 12–25. № 2. – C. 38–63.
32. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 18, s. 680–681.
33. Prestupnoye poverye. Raznyya izvestiya i zametki [Litov. Epar. Ved]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 12, s. 467–468.
34. Psal'tyr na vsiaku potrebu / Pravoslavne vyd. «Blahodatnyi Vohon» – Hlyboka, 2011. – S. 22–29; 176–177. [In Ukrainian].
35. Raznyya izvestiya i zametki. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 2, s. 72.
36. Raznyya izvestiya i zametki [Varsh. Dnev.]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1870, № 10, s. 420.
37. Raznyya izvestiya i zametki [Minsk. Epar. Ved]. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1871, № 8, s. 307–308.
38. Religioznyy kharakter drevnikh khristian russkikh (KhI – KhII vekov) *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1865, № 23, s. 386.
39. S.T. (avtor) Strannoye poseshcheniye selskago priyutskago uchilishcha. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1864, № 2, s. 69–75.

40. Sarancha V. «Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti» yak dzherelo z istorii tserkovnoho zhyttia Poltavshchyny v period Pershoi svitovoi viiny. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv*. T. 21. K., 2010, s. 223–239. – Bibliohr.: 20 nazv. – ukr.
41. Sluchay iz praktiki selskago svyashchennika. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1870, № 18, s. 763–765.
42. Strannyi sposob oblegcheniya rodilnits. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 5, s. 191–193.
43. Terletskiy N. Slovo o svadebnykh pirakh. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 3, s. 110–112.
44. Terletskiy N. Zametki po povodu narodnago obychaya nachinat obuchenie detey gramote so dnya sv. proroka Nauma – 1 dekabrya. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1863, № 23, s. 414–418.
45. Trebnyk Mytropolyyta Petra Mohyly [Tekst] : u 2-kh t. – K.: Informatsiino-vydavnychiy tsentr Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy, 1996 . T. 1. [B. m.] : [b.v.], 1996. S. 20, 451.
46. Tripolskiy V. Predrazsudki i poveria nashogo prostonarodia. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1865, № 24, s. 429–437.
47. Sh.A. (Ochevidets) Gulyanye na kachelyakh v praznik Paskhi. *Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti*. Chast neofitsialnaya. 1867, № 11, s. 396–397.

Besarabov Danylo

«POLTAVA EPARCHIAL NEWS» AS A SOURCE OF ETHNOLOGICAL KNOWLEDGE

The paper is dedicated to the first ten years of publishing the journal «Poltava eparchial news» (Poltavskiye eparkhialnyye vedomosti). The ecclesiastical periodicals of the nineteenth century were important in highlighting the morality and daily life of the common people, because priests were an integral part of it. Ethnic-behavioral, demographic, and linguistic materials concerning the Poltava region have been published on the pages of the clergy and secular researchers' articles.

The author of the paper analyzes the structure and main topics of the publications in periodical «Poltava eparchial news», examines the content of the magazine, proves the potential of the publication for its use in ethnological studies. A wide range of journal materials was analyzed: pastoral works, short notes, articles devoted to the spiritual and moral level of the people, and, of course, ethnographic articles.

The author found that the major part of ethnological materials was devoted primarily to rituals and folk traditions. The latter were often syncretic, constituting a synthesis of the ancient folk and ecclesiastic customs and beliefs. Many articles were devoted to wedding themes, traditions on church holidays, landmark moments in human's live (births, weddings, and funerals), features of church's local ordinance.

Some articles highlighted the demographic relations in the region. Special attention authors paid to the status of the Jewish community, its relationship with other ethnic groups, cultural features, etc.

No less interesting were materials, in which the living language of that era was recorded. Priests published speeches of their parishioners and students of church schools. The quotes, provided in the journal, are a significant addition to the reconstruction of Ukrainian language in Poltava region of that time.

Key words: *periodical «Poltava eparchial news», ethnological materials, clergy, eparchy of Poltava, folk traditions.*